

**Навчально-методичний центр естетичного виховання учнів
професійно-технічних навчальних закладів
у Рівненській області**

**ОБРАЗ КАЛИНИ
В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ
ПІСНЯХ**

(Методична розробка виховного заходу)

Узагальнила:

Сидорчук Любов Миколаївна

методист

навчально-методичного центру

естетичного виховання учнів

професійно-технічних навчальних

закладів у Рівненській області

Серед усіх українських народних пісень чільне місце займають пісні про калину. Так уже повелося, що однією з найшановніших на Україні рослин з давніх-давен вважається червона калина. Цвіте вона у червні-липні, ягоди дозрівають у серпні й можуть триматися на вітці впродовж цілої зими. Кетяги червоної калини довго зберігаються, а вистояні на морозі чи в хаті чарують своєю красою, високо цінуються за лікувальні властивості. Чи не тому росла калина майже в кожній українській садибі, надто ж коли була там дівчина на виданні. Згадаймо при цьому порівняння Т.Г.Шевченка: «Зацвіла в долині червона калина, ніби засміялась дівчина-дитина». Чимало побутувало пісень про калину, в яких ішлося про велике материнське щастя народити й виховати дітей, виливалося й горе вдовиці, яка коротала свої роки молодії «з діточками дрібними», бриніла туга рекрута за отчим краєм, домівкою, коханою дівчиною.

ОБРАЗ КАЛИНИ В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСНЯХ

1. Калина в народно-обрядовій пісенності

Ми вирушимо калиновими шляхами і побачимо, що калина є вірною супутницею людини від її народження і до останніх днів. Образ калини входить у нашу свідомість ще з раннього дитинства. З-поміж усіх материнських пісень виокремлюються саме пісні, пов'язані з калиною. Це впливає з нашої національної самобутності, народних звичаїв, обрядовості, побуту. Адже калина – один з прекрасних символів України, який входить у нашу свідомість з колискової пісні. Колискова, як жодна інша пісня, передає багатющий світ материнських почуттів, безмежну любов до своєї дитини. У пісні для немовляти мати вклала найсокровенніше. А ще – вплітала калину, яка в колисанках символізувала красу, силу, фізичне і моральне здоров'я дитини:

*Люлі, дитя, спати, бо пішла десь мати.
Пішла на долину ламати калину.
А-а-а! А-а-а! А-а-а!
Калину ламати, дитя напувати,
Щоб росло здоровеє й мало чорні брови,
Ще й рум'яні щічки, ой пости ще трішки.
А-а-а! А-а-а! А-а-а!*

Або ще одна:

*Ой спи, сину, бо покину,
Сама піду по калину,
Наламаю калиноньки
Для дитини в головоньки.
Як калина цвісти буде,
То дитина рости буде.
Вже калина процвітає,
А дитина виростає.*

Мати колихала дитину на калині, наспівуючи:

*Ой повішу колисочку
Та й на калиночку,
Буде вітер колихати
Любу дитиночку.
Буде вітер повівати,
Колисочку хитати*

*Дрібний дощик буде іти,
Дитя напувати.
Дрібний дощик буде іти,
Дитя напувати,
Пташки будуть прилітати,
Дитині співати.*

Калина з маминої пісні супроводжує людину протягом усього її життя:

*На калині мене мати колихала,
В чистім полі щастя-долі побажала.
Ой калинонько червона, не хилися, (2 рази)
В чистім полі щастя – долі наберися. (2 рази)
Та літа давно минули, одлунали,
Як мене гілля високе колихало.
Знов калина коло млина розцвітає, (2 рази)
Мого рідного синочка забавляє. (2 рази)
Виростаї же, мій синочку, мій соколе,
Тобі щастям колоситься рідне поле.
Пролягла тобі на Зорі путь орлина, (2 рази)
І в дорогу проводжає цвіт-калина. (2 рази)*

Через образ калини чимало українських народних пісень промовляє про ніжну тугу дівчини за коханим; інколи вона нарікає, що палко любить його, а він відповідає взаємністю:

*Червоня калинонька, білес деревце,
Чом не ходиш, не говориш, моє миле серце.*

Бувало й навпаки – хлопець, звертаючись до калини, висловлював свої щирі почуття до коханої дівчини:

*Ой зацвіла калинонька в лузі,
Чогось моє серденько в тузі.
Ой зацвіла калинонька в лузі,
Поламалась полиця в плузі,
А чим мені полицю тесати,
Чи то до дівчини на всю ніч чесати...*

Калина була символом дівочого кохання, вірності, свідком дівочих радощів і смутку. Дівчата довіряли їй свої найпотаємніші мрії і переживання:

*Ой під калиною трава зелена,
Там стоїть дівчина та й заручена.
Любила милого, кохала довгий час,
Прийшла недоленька та й розлучила нас.
Прощай, дівчинонько, серце коханеє,
Прощайте, кучері, личко рум'янеє.
Ой під калиною трава схилилася,
Молода дівчина з милим простилася.*

Стоячи під калиною, юнак присягався дівчині у вірності:

Ой у лузі калина стояла, (2 рази)

*Ту калину дівчина ламала.
Ту калину дівчина ламала, (2 рази)
Вона всіх парубків чарувала.
Лиш одному нічого не шкодить, (2 рази)
Він до неї щовечора ходить.
Ой дівчино лиця рум'яного, (2 рази)
Полюби ти мене, молодого.
Ой рада б я й усіх вас кохати, (2 рази)
Та боюся козацької зради.
Не зрубав я у полі тополі (2 рази)
І не зраджу тебе молодій.*

Червоний колір калини здавна увібрав значення символу мужності, сили й відваги. І вірної любові. Та й нині у пам'яті народній живуть слова: «А дівчина, як калина, личком рум'яная...» або:

*А у лузі, лузі калина цвіте,
Туди козак до дівчини йде.*

Мала свою роль калина під час проголошення різних замовлянь, ворожінь. Вона навіть допомагала причарувати хлопця: «Цвіти, рости, рум'яна і струнка, як калина в лузі – а він хай тебе побачить, красу твою, і кохання хай прокинеться в нього, як дитя прокидається до покорму... Хай сохне, в'яне за тобою, як ясен за водою».

Існує така легенда. Утік козак зі своєю милою, та ніде не міг знайти притулку. Після поневірянь і багатьох пригод він обернувся тереном у полі, а дівчина – калиною:

*Як соловей в гаю, та як соловей в гаю,
Пташка на калині.
Закохався козак, та закохався козак
В молодій дівчині.
- Не ходи, козаче, та не ходи, козаче,
Понад берегами.
Не суши серденька, та не суши серденька
Чорними бровами.
Пішов козак ярмом, та пішов козак ярмом,
Дівка долиною.
Зацвів козак терном, та зацвів козак терном,
Дівчина – калиною.
Козакова мати, та козакова мати
Пішла терну рвати,
Дівчина мати, та дівчина мати –
Калину ламати.
-Ой не ламай терну, та ой не ламай терну,
Бо я – не терночок,
Бо я не терночок, та бо я не терночок,
Бо я – твій синочок.
Не ламай калину, та не ламай калину,
Бо я – не калина,
Бо я не калина, та бо я не калина,
Я – твоя дитина.*

З червоною калиною в українського народу пов'язано чимало звичаїв та обрядів. У кожній родині, де були дівчата на виданні, наносували якнайбільше калинових пучків. Якщо під стріхою висіли калинові грона – це означало, що можна приходити зі сватами до оселі. Тому, починаючи з Пречистої (28 серпня), дівчата постійно ходили на луги, в урочища. Відбувався цей традиційний похід здебільшого після закінчення недільної церковної відправи. По-святковому вбрані дівчата збиралися в гурти, уквітчували свої голови вінками і з піснями та шартами рушали по червону калину. Тут вони знаходили облюбований кущ, водили навколо нього танок, ігри, співали пісні:

*Ой ягіл, ягілочко,
Ягілчина дочка.
Устала ранесенько,
Умилася гарнесенько,
Панчішки поскидала,
Голівоньку розчесала.
Візьмися, дівко, в боки,
Покажи свої скоки.
Гнися, калинонько, гнися,
Дівчинонько – не журися.
З калинового цвіту
Вибирай собі квіту,
З калинового лугу
Вибирай собі другу,
З калинового плетю
Вибирай собі третю,
З калинового мосту
Вибирай собі шосту,
З калинового лому
Вибирай собі сьому,
З хрещатого барвінку
Вибирай собі дівку.*

Після цього дівчата сідали на галявині й пригощалися спеціально приготовленим до такої врочистої події частуванням. Лунали дотепні жарти, дівчата, котрі сміливіші, згадували свою долю, ворожили на хлопців. Закінчивши гостину, вони імітували «напад» на кущ калини. Кожна брала з першої зламаної гілки по дві ягідки в рот, промовляючи пошепки при цьому заповітні слова: «Поможи, калинонько, бути в парі з миленьким». Обламавши обережно кущ, дівчата знову водили танки, співали. Кожна дівчина підносила вгору кетяги калини, а потім прикладала їх до щік. А ще, забавляючись, дівчата фарбували одна одну ягодами, вплітали гілки калини у свої вінки, оздоблювали ними коси і вже надвечір веселим гуртом поверталися в село з піснею про калину:

*Дала мене моя мати заміж,-
Дала мене за Дунай бистрий,
Дала човник плисти,
Дала мені й веселечко:
-Пливи, доню, моє сердечко!
Дала мені калинову вітку:
-Заткни, доню, за білу намітку,
Щоб калину да не поломити,
Ягідок да не подавити,
Свого роду не прогнівити.*

На порозі рідної домівки дівчину з калиною урочисто зустрічала мати. Вона брала з рук дочки спілі кетяги і промовляла: «Будь, доню, і ти червоною та здоровою, як калина, незайманою та чистою до вінця! А ти, калино, будь гожою на коровай, гільце, квіти весільні та хрестинні, на здоров'я людям, на добро нашому двору...». Відтак дві-три гілочки калини вносили в хату, закладали за образи, решту підвішували під стріху будинку, де вона й перебувала до потрібного часу.

Використовували калину у багатьох узвичаєних обрядах і дійствах. Не обходився без неї і такий важливий народний обряд, як весілля. Калина у весільній пісні – це вродлива відданиця, дівоча краса:

*Понад садом стежечка, а в саду доріжечка,
Там Маруся ходила, цвіт калини ламала.
Та в пучечки в'язала, до личенька рівняла.
До личенька рівняла та в матінки питала:
Мамонько-голубонько, чи буду я така,
Чи буду я така, як калинонька цяя?...*

Гіркота калини символізувала гіркоту «дорослого життя» заміжньої жінки. У цій же пісні мати відповідає дочці:

*-Будеш, донечко, будеш, поки у мене будеш.
Як підеш ти од мене – спаде красонька з тебе,
Обсядуть тебе діти, як калиноньку віти,
Обіллють тебе сльози, як калиноньку морози.*

Червоними гронами калини прикрашали стіл наречених, калинову квітку чіпляли старшим дружбі та дружці, інколи – й молодому. На стіл ставили колосівку- колоски з калиною, обвиті червоною стрічкою, вільне прикрашали калиновим цвітом або пучечками ягід, вервечкою з кетягів калини обв'язували коровай – щоб доля молодих була красна і багата на любов, на діток, на добро:

*Мовила, говорила червона калина,
Не подоба моя у лузі стояти,
Але подоба у короваї стояти.*

Чимало пісень-проповідок про калину супроводжували український колоритний весільний обряд. Зокрема, калиною устеляли дорогу наречених до посагу:

*А до посагу Галини
Мостять мости із калини.*

Співали пісню про калину під час традиційного обдарування на весіллі:

*Та й зацвіла калиночка біленько,
Аби в парі прожили добренько.
Та й червона калиночка в городі,
Аби ви обоє прожили у згоді.*

Під час вбирання молодої дівчата-дружки співали:

*Ой у нас в селі нова новина:
Зацвіла й у лузі калина.
Не так у лузі, як на селі,
А в молодій та Мотрі на столі.*

Весільні пісні передають складні почуття дівчини у такий відповідальний момент її життя, як одруження. Через звертання до калини висловлювався смуток-прощання нареченої зі своїм дівочтвом, дорогими серцю подружками:

*Що наша Галочка,
Як тая калиночка,
Що калина з квіточками,
А Галочка з дружечками.
Що наша Галочка,
Як тая калиночка,
Що калина з ягідками,
А Галочка з слізочками.
Що наша Галочка,
Як тая квіточка –
То цвітом засміється,
То сльозами заллється.*

З одного боку, наречена щаслива, бо виходить заміж за любого її хлопця і від того радіє, цвіте, як калина; з другого – дівчина прощається з батьком-матір'ю, домівкою, не знає, якою буде доля, і вона плаче:

*Червона калинонька на ярвуду схилилася,
Наша Марусенька важко зажурилася.*

Тільки надзвичайно тонка і глибока, з вродженою обдарованістю й одвічним потягом до творчості душа народу могла так вражаюче просто і геніально передати душевний стан дівчини, порівнюючи його з квітанням калини. Під час традиційного плетіння вінка на дівич-вечірі подружки спіяли для нареченої таку пісню:

*Прощай, прощай, Ганнусенько, сестро наша!
Тепер же ми не твої, ти не наша.
Цвісти було б, калинонько, із квітками,
Гулять було б, Ганнусенько, із дівками.
А тепер же оставайся із жінками.
-А я тую калиноньку кругом обламлю,
А я з тими дівочками гуляти піду.
-Воля ж тобі калиноньку облямать,
Та не воля з дівчатами піти погулять.*

Врода дівчини порівнювалась з калиною, возвеличувалася любов матері й батька до своєї дочки, звучали щирі побажання батьків, рідних майбутній шлюбній парі.

Тривалий час калина символізувала дівочу цноту. Наречену, яка зберегла невинність до весілля, урочисто «водили по воду», «до води», оздоблювали калиною; відтак вивішували гілку калини на хаті. Втратити незайманість для дівчини-нареченої вважалося великою ганьбою, а зберегти її до весільного вінця – великою честю:

*Темного лугу калина,
Доброго батька дитина;
Хоч сама по ночах ходила,
Та калину при собі носила.*

Зрубана калина – повінчана дівчина: «Січена калина, січена, наша Марічка вінчана».

Або: Стала к йому калинонька промовляти:

*Ой стой, Іванко, не рубай!
Не для тебе ся калинонька саджена,
Не для тебе Марусенька зрадженна!*

Калина – давній жіночий символ, як писав М.Костомаров, символ «жіночності в її найширшому розумінні. Все духовне життя жінки – її дівування, кохання, радість і горе, заміжжя, родинні почуття – все знаходить своє відображення в пісні...»:

*Ой піду я на долину,
Подивлюся на калину.
Долина глибока, калина висока,
Аж додолю гілля гнеться.
А під тою калиною
Стояв козак з дівчиною:
Дівчинонька плаче, сльози проливає,
Свою долю проклинає.
Ой коли б я була знала,
Не йшла заміж, та гуляла.
Гуляла б в батенька, в своєї матусі
Дівчиною молодою.
А тепер мені треба знати:
Та пізно лягти, рано встати.
Ой було в мене личко, щей чорнії брови,
Досталися гіркій долі.*

Калина, що опускає гілки, символізує нещасливе заміжнє життя молодої жінки:

*Червона калинонько, чого гілля опускаєш?
Молодая молодице, чого сльози проливаєш?*

Калина булла пам'яттю про загублену молодість і красу:

*Ой зацвіла червона калина
Над криницею...
Горе ж мені, моя матусенько,
Жити за п'яницею!*

З часом подекуди на Україні калина стала своєрідним символом любові взагалі-тілесної та духовної. І стосувалося це не тільки сердець молодечих, а й значно старших людей. Про це, зокрема, свідчать слова такої пісні:

*Калиноньку ломлю, ломлю,
А ви, віти, відхиліться!*

*Удівоньку люблю, люблю,
А ви, діти, розійдіться!
Ломии калиноньку, ломи її віти,
Любиши удівоньку, люби її діти!*

У звертанні старших людей до калини озивався жаль і смуток за молодими роками, нездійсненими мріями: «Червона калинонька відцвіла, журба й недоля віджила...». А ще наші батьки й матері просили калину бодай на хвилину допомогти їм відчутти серцем і душею далекі вже від них юні літа, свою молодість:

*Запрягайте воли сірі,
Коні воронії,
Доганяйте літа мої,
Літа молодії!
Ой догнали літа мої
На калиновім мості,
Гей, вернітись, літа мої,
До мене хоч в гості!*

Кетяги калини, її врочиста небуденність потрібні були й у хвилини вічної розлуки з дорогою людиною. Калина – це мамина мудрість, мамине безсмертя:

*Летіла зозуля з поля на долину,
Та й сіла кувати на мою калину,
Зозуле, зозуле, десь горе чуєш,
Біля моєї хати на калині куєш?
Зозуля кувала, правдоньку казала,
Що моєї неньки на світі не стало,
Прибігла я в хату, стала на порозі,
Забилось серденько, закапали сльози.
Ой матінко-ненько, де тебе узяти?
Чи піти купити, чи намалювати?
Їхали малярі з далекого села
Змалювали неньку на білій оселі.
Змалювали очі, змалювали брови,
Та не змалювали щирої розмови.*

Калина – це і пам'ять про тих, хто не повернувся з боїв. Не повернувся юнак до рідного порога, разом з рідними сумує і калина:

*Опустила кетяги калина
Вся в зажурі, краще б не цвісти,
Хто її чекав, вже не прилине,
Вже йому до неї не прийти.*

Козак, вмираючи, казав посадити йому в головах калину:

*Будуть пташки прилітати
Калиноньку їсти,
Будуть мені приносити
З України вісті.*

За народним звичаєм, саджали деревце калини і на могилах неодружених хлопців та дівчат. Сумно на таких похоронах звучала антитеза, що молодих небіжчиків чекає не «червона калина», а «чорна могила». Часто, проводжаючи небіжчика в останню путь, труну обвивали цвітом або кетягами калини. Так символічно виражалася потреба постійного зв'язку людини з «тамтим» світом, висловлювалася потаємна віра й надія, що хоч там небога знайде свою долю й вічне життя.

Калина – це оберіг. Її вишивали на рушниках, щоб берегла хату від усього лихого, саджали біля оселі, біля криниць, щоб вода була холодна й чиста. Коли будували нову хату, біля неї обов'язково висаджували калину, щоб восени, вставляючи подвійні вікна, можна було покласти між шибками пучки червоних грон. У найлютіші морози й хурделиці вони живили теплом і красою оселі. Боячись «покривдити» калину, казали дітям, щоб не ламали цвіту, «бо накличете морози». Біля багатьох сіл росли калинові гаї (тому в Україні стільки Калинівок). З калини робили «лікувальні» віночки для дітей (щоб не боліла голова).

Образ калини безпосередньо пов'язаний із вітром, водою. Вважається, що і незрівнянну красу, і цілющість, і усякі інші достоїнності рослина одержує від землі. Зворушливо і врочисто виглядає калина, коли цвіте. В народі кажуть: «Похолодніло, риба не ловиться, калина в цвіт не вбирається»; «Любуйся калиною, коли цвіте, адівчиною, коли росте».

Калина – це опоетизований образ матері, батька, родини, цілого роду нашого. Вона уособлює рідну землю, рідну сторону, де ми народилися, усвідомили свою особистість, де сформувався наш світогляд, де наша свідомість вбирала в себе позитивну енергію рідної землі і природи.

*У лузі калина, у лузі червона
Хорошенько цвіте.
Ой роде наш красний, роде наш прекрасний,
Не цураймося, признаваймося, небагато нас є.
Що перший цвіточок – то рідний батенько,
Хорошенько цвіте.
Що другий цвіточок – то рідна матінка,
Хорошенько цвіте.
Що третій цвіточок – рідна сторонька,
Хорошенько цвіте.*

Неперевершено звучить ця пісня у виконанні Ніни Матвієнко.

2. Місце калини в календарно-обрядових піснях

Наша календарно-обрядова пісенність також нероздільно пов'язана з калиною. Її пишна краса оспівується в колядках та щедрівках:

*Ой рясна, красна в лузі калина,
Приспів (повторюється після кожного рядка):
Добрий вечір!
А ще найкраща в батька дитина.
По воді йшла, як зоря зійшла,
А з водою йшла, як місяць зійшов,
В сінечки ввійшла, там люди сидять,
Там люди сидять, радочку радять.
Радочку радять, шапки здійсмають,*

*Шапки здіймають, її питають:
-Чи ти царівна, чи королівна?
-Я не царівна, не королівна,
Батькова дочка, гречна дівчина.*

Вдові співали такі колядки та щедрівки:

*А в лузі, в лузі, а в калиновім
Зажурилася перепілонька,
Перепілонька, бідна вдовонька:
-Де ж би я мала гніздочко ввити?
Вивила ж би його а в темнім лузі!
Там люди зайдуть луги рубати,
Луги зрубують, гніздочко знайдуть,
Гніздочко знайдуть, діти розженуть,
Діти розженуть, жалю нароблять.*

Образ калини зустрічався у веснянках, русальних та купальських піснях. Ось такі пісні супроводжували русальні обряди, які передували найбільшому літньому святу-Івана Купала:

*Ой там у лузі калина,
Під калиною дівчина.
Там косу русу чесала,
Там біле личко вмивала.
Ой ти, личенько біленьке,
Кому ж ти будеш миленьке?
Чи ратайку, -дай, боже!
Чи лінтяйку, -крий ,боже!*

Жнива – це підсумок, реалізація усіх сподівань хлібороба. Під час обжинкових обрядів калина відіграла важливу роль – останній сніп («дід») зав'язували червоною стрічкою і прирашали кетягами калини:

*Дивувалася ялиця, -
Де поділася пшениця? (2рази)
Чудувалися шей ліси, -
Куди вибралися вівси? (2рази)
Стало сумно і калині,
Що сама у лузі нині. (2рази)
-Не сумуй, моя калино,-
Я одну тебе не кину. (2рази)
Як жнива ми закінчали, -
Сніп тобою уквітчали. (2рази)
Сніп поставим на долівку, -
Звеселяй усю домівку! (2рази)*

Під час цього веселого свята дівчата вплітали калину у вінки:

*Ідіте, дівоньки, в долину,
По червону калину.
Наламаймо квіточок*

Та й прикрасимо віночок.

На святі врожаю калина теж присутня:

*Господиня калину ламала,
І господареві в голову поклала.
Спи, господарю, доволі,
Вже тиєниченька в стодолі.*

3. Соціально – побутові пісні

Соціально-побутові пісні неоднорідні за основними жанровими ознаками, але їх єднає те, що всі вони відбивають настрої народу, викликані тими чи іншими явищами суспільного життя. Фольклористи визначають у цьому пісенному масиві залежно від провідних ідейно-тематичних мотивів цикли козацьких, чумацьких, рекрутських та солдатських, бурлацьких та наймитських пісень. В козацьких піснях важливе місце займає мотив прощання з родиною, битви з ворогом і героїчної загибелі козака:

*Стоїть явір над водою, в воду похилився,
На козака пригодонька, козак зажурився...
...Ой поїхав на чужину та там і загинув,
Свою рідну Україну навіки покинув.
Звелів собі насипати високу могилу,
Звелів собі посадити червону калину.*

В козацьких піснях підкреслена непокірність і відважність молоді:

*Ой у лузі та ще й при березі
Червона калина...
Породила молода дівчина
Хорошого сина.
Вона його та ще й породила
В зеленій діброві,
Та не дала тому козакові
Ні щастя, ні долі...
...Розвивайся а ти, сухий дубе,-
Завтра мороз буде!...
Собирайся, молодий козаче,-
Завтра похід буде!
«Я морозу та ще й не боюся-
Зараз розів'юся!»
«Я походу та ще й не боюся-
Зараз обернуся!»*

Основні мотиви чумацьких пісень- довгий шлях, невлаштованість побуту, небезпека ворожих нападів, хвороби і смерть на чужині. В таких піснях калина символізувала тужливий настрій безталанних чумаків:

*Ой зацвіла червона калина
Та у темному лузі,
Тепер моя бідна головонька
І серденько у тузі.*

*Плаче, плаче молодий чумаче
Та на новім возику:
-Чи не жаль тобі, мій батеньку,
Як я піду в чужу стороньку
Та занесу свою головоньку?
Ой зацвіла червона калина...*

В рекрутських та солдатських піснях звучить туга молодих хлопців і чоловіків за домівкою, за ріднею, туга матерів за синами:

*Калинонька та малинонька,
Чом ти рано зацвіла?
Гей, та не в ту пору, не в те врем'я
Мати сина зродила.
Ой зродила мати сина,
У солдати нарекла;
Гей, та взяла ж його та за рученьку
До прийому одвела.
Питається та мати сина:
-Коли в гості ти приїдеши?
-Гей, та тоді, мати, та тоді, стара,
Як синє море загра.
Ой заграє та синє море,
Зо дна камінець зірве,
Гей, зірве море зо дна камінець,
До бережка принесе.
На тім камені, та на тім камні
Куц калини зацвіте,
Гей, та у тім куці, та у тім куці,
Соловей гніздо зів'є.*

У цих піснях також відбита трагедія рекрутів: незрозумілі порядки, чужа мова, чужа сторона, покарання, безконечна муштра:

*Ой у лузі при березі там калина стояла,
Ой там мати свого сина у солдати виряджала:
-Иди, іди, мій синочку, та й за батька старого,
Дадуть тобі, мій синочку, да й коня вороного.
-Лучче ж мені, моя мати, да й пиениченьку жати,
А як мені, моя мати, да й на коні роз'їжджати.*

Відома давня легенда про кохання Ганнусі й Василька. Якось на побаченні з дівчиною прийшов не коханий, а найближчі подруги. Вони повідомили, що її обранця хотіли забрати в рекрути, а непокірний хлопець не дався. То злі посіпаки заподіяли Василеві смерть. І заломила рученьки його наречена, затужила, заридала:

*Чи я в лузі не калина була?
Чи я в лузі не червона була?
Взяли мене поламали,
І в пучечки пов'язали.
Така доля моя!
Гірка доля моя!*

Далі словами пісні дівчина оповідала про те, як вона стала травицею, а косарі скошили її, посушили на сіно і склали в копицю. А коли стала дівчина пшеницею, то її гострими серпами вижали, важкими ціпами обмолотили й на борошно перетерли на млині... Відтак Ганнуса склала рученята, здійняла їх над головою та й спалахнула, мов смолоскип...

Отже, солдатські та рекрутські пісні сповнені скорботою, жалем, і часом підносяться до трагедійних вершин. Символізує калина і бурлацьку долю:

*Ой ,у лузі калинонька –
Червонії віти,
Розійшлися по Україні
Бурлацькїї діти.
Чи там квіти похилились,
Що вітер хитає?
Чи там діти розійшлися,
Що вітер хитає?
Чи там діти розійшлися,
Що батька немає.*

Бурлаки терпіли поневір'яння, голод і тяжку працю. Настрій туги за рідним краєм, сім'єю теж передається за допомогою образу червоної калини:

*Ой наступила чорна корова
Та бурлаченьку на ногу.
Оставайтесь, ігри та забави,
Я піду на Волгу!...
Глибокі колодязі-
Ніде води напиться.
Нема наших синів з нами
Ні на кого подивитися!
-Червоная калинонька
Не нагнеться, не схилиться;
Моли бога, чорнобрива,
Щоб на Волзі не загинути!*

Гірка доля наймита також відбита у піснях про калину:

*Ой у лузі цвіте калинонька,
Відреклася мене родинонька.
А я ходжу по наймах служити,
Мушу чужим людям годити.
Чужим людям годжу, догоджаю,
А сам, бідний, нічого не маю.
Встаю рано, як ще сонце не сходить,
А приходжу додому – вже воно заходить.
-А хто ж мене, моя ненько,
На старість пригорне,
Дасть поїсти чого-небудь
І сорочку зшиє?
Чого ж мене, моя ненько,*

*На світ ти родила,
Сама пішла в сиру землю,
Мене залишила?*

Наймит «робить, аж піт очі заливає, а хазяїн його лає». Наймита зневажають, називають «неробою», його годують цвілими сухарями, гонять після тяжкої роботи на полі щей носити воду, пасти волів.

*Ой, зацвіла калинонька низько перелазу
Добре було наймитові в господаря зразу.
Наймитом все наробили,
Наймитом все наробили,
Від півроку відправили,
Ще й не заплатили.*

Але й це ще не найбільше горе, буває, що хазяїн спроваджує наймита в солдати замість свого сина:

*Ой у лузі та при березі
Зацвіла калина...
Не за кого піду я в солдати –
За хазяйського сина!
Ой у лузі та при березі
Там зацвіли квіти...
Не за кого піду я в солдати –
За хазяйські діти!*

До калини, як і до рідної матері, звертається дівчина – наймичка:

*Ой далеко у лісочку зацвіла калина,
Ой тепер я на чужині нічия дитина.
-Ой роблю я, моя мамко, як удень, так вночі,-
Не можу си доробити на хліба кусочок.
Гірко мені, моя мамко, гірко поводитьсь,
Як не віриш, моя мамко, прийди подивиться.*

Думки чумаків, солдат, рекрутів, бурлак і наймитів звернені до рідного краю, куща калини біля батьківської хати і до соловейка, який вподобав калину за незвичайну красу і звив на ній гніздо:

*Ой, вийду я на гору,
На високою, крутую,
Подивлюся в долиноньку.
На червоній калині
Соловейко гніздо в'є,
Ні велике, ні мале,
Саме добре, помірне.
Соловейку маленький,
В тебе голос тоненький.
Защобечи ти мені,
Бо я в чужій стороні.*

Як заклик звучить пісня матері, яка просить свого сина не забувати калину ні за яких обставин:

*Підеш ти, сину, по Україні,
То не журишь.
А як зустрінеш у лузі калину,
То їй прихились.
А як зустрінеш в лузі калину,
То їй прихились,
Бо я любила, моя дитино,
Її колись.*

4. «Ой у лузі червона калина» - пісня січових стрільців

«Ой у лузі червона калина» - це пісня, без якої в наш час не обходиться жодне свято. Бо саме вона чи не найкраще відбиває спільне прагнення українців бачити свою батьківщину єдиною неподільною державою. Про це мріяли запорозькі козаки, лицарі свободи – січові стрільці, усі, хто віддав життя за волю і незалежність України. А ще ж не так давно цю пісню замовчували, забороняли співати. І саме через те, що вона будить у серцях патріотичні почуття, єднає людей і старших, і середніх, і молодших за віком, - усіх тих, хто має душу і пам'ять, плекає ті прекрасні почуття, що роблять людей Людьми високої громадської гідності.

У період першої світової війни ідея возз'єднання єдиного народу в єдиній державі стала набирати реальних форм. У пісні утверджується віра в те, що політий кров'ю золотистий лан щедро родитиме, що не пропадуть марно героїчні зусилля вірних синів народу, що ми «тую стрілецькую славу збережемо». Треба було над усе любити рідну землю, свій народ, треба було мати священну віру у його відродження, щоб так переконливо висловити впевненість у безсмертності подвигу в ім'я України.

Калина в пісні «Ой у лузі...» символізує мужність і незламність духу українського народу в боротьбі за незалежність:

*Ой у лузі червона калина
Похилилася.
Чогось наша славна Україна
Зажурилася.
А ми тую червону калину
Підіймемо,
А ми нашу славу Україну,
Гей, гей, розвеселимо.
Не хилися, червона калино,
Не журися, славна Україно,
Маєш добрий рід.
А ми тую червону калину
Підіймемо,
А ми нашу славу Україну,
Гей, гей, розвеселимо.*

В уяві українців червона калина була і є символом рідного краю, дівочої чистоти, вірності, краси.

Кущ калини коло хати, її грона на покуті, в українських народних обрядах і дійствах – це не просто окраса життя, а глибинний символ духовного світу народу України, його спадщина, свідчення любові до своєї землі, поваги до своїх традицій. Недарма ж у народі кажуть: «Без верби й калини – нема України».